

a fogalmak között utazik, és „lányaí érinthetetlenek”, az „orgiák és az ütések latinja” a miseénekből hallatszik ki, az ókori béljóslás új legitimációt kap („a kiomló belekben van a legtöbb Isten”). Katona Ágota az összenövés és összeforrasztások költője: szerves egységgé, televénnyé változtatja a verset, melyet aztán nem akar felületi tudományoskodással leírni. „Vissza akarom kapni / az idézőjeleket az égből” – írja Katona a *Határkörvonal* című szövegében: az irónia, a kételkedés, a viszonylagosság szabadságát követeli a biológiailag programozott bizonyosság iszonyatával szemben. (*Fiatal Írók Szövetsége*)

CSEHY ZOLTÁN

Metszetek Gáborjáni Szabó Kálmánról

GÁBORJÁNI SZABÓ KÁLMÁN. *FESTŐMŰVÉSZ, GRAFIKUS*; SZERK. GÁBORJÁNI SZABÓ PÉTER, GÁBORJÁNI SZABÓ BOTOND

Gáborjáni Szabó Kálmán munkássága több szinten kapcsolódik Debrecenhez: a Református Kollégium diákja, később tanára, a huszadik század első felében a város képzőművészeti életének jelentős alakja volt. A festőművész-grafikus életművét bemutató, 2021 tavaszán megjelent kötetben alaposan megismerkedhetünk Gáborjáni szerteágazó és sokszínű tevékenységével. Az ismeretlen életrajzi elemeken, korabeli életképeken és fotókon túl olvashatunk a könyvben elemzéseket munkásságának méltatói és kutatói tollából. Az album összefogja a művész valamennyi rajzát, fametszetét és festményét, elsősorban emiatt hiánypótló. A kiadvány az 1561 óta folyamatosan működő Alföldi Nyomda kiadásában jelent meg, amiről tudható, hogy a reformáció óta évszázadokon át Debrecen városa és a Tiszántúli Református Egyházkerület nyomdávalalataként működött.

A Gáborjáni Szabó Botond és Gáborjáni Szabó Péter által szerkesztett vaszkó kötet számos új aspektust villant fel a képzőművész-tanárról, alkotói és tehetséggon-dozó tevékenységéről – jelentős forrást kínálva ezzel mind a hazai, mind a nemzetközi recepció számára. Munkásságában több művészeti iskola hatását fedezhetjük fel, amelyeket egyedi stílusban ötvözött és kamatoztatott. Tudható, hogy sokat tanulmányozta például a 19. és 20. század nagyjainak művészetét: jelentős hatást gyakorolt rá az impresszionizmus, Paul Cézanne és Paul Gauguin festészete, korábról pedig az itáliai reneszánsz freskófestészete.

Amint kezünkbe vesszük a könyvet, és szemügyre vesszük a borítóként választott *Csendélet Magyar Grafikával* című festményének részletét, máris cézanne-i hatásokra lehetünk figyelmesek: ismeretes, hogy Cézanne – kortársai művészeti törekvéseivel szemben – alapjaiban dekomponálta a perspektívát, és Maurice Merleau-Ponty 20. századi francia filozófus pont emiatt, a központi, geometriai perspektívát alkalmazó módszerének használóiával szemben méltatta festészetét. A filozófus álláspontja szerint a geometriai perspektíva korántsem a látás eredendő módját hivatott visszaadni,

hanem egyfajta kulturális – az adott műalkotás által megjelenített dolgok valósággal történő korrespondenciáját erősítő – képződményként ismerhető fel. Gáborjáni idézett festményén a szubjektum perspektivikus nézetét kombinálja a tárgyak szinte naiv reprezentációjával [mindezt Merleau-Ponty Cézanne kapcsán megélt perspektívának nevezi]. A festő Cézanne-hoz hasonlóan a csendéleten úgy vonja be az objektumokat a képbe, ahogy azok magukban vannak, a megélt világ objektumaiként. A világot egy topológiai vagy egy térképszerű nézőpontból ábrázolja, azaz az objektuméból.

Az albumban bemutatott művek aurájában az önállóságának tudatára ébredt, és ezt kipróbálni igyekvő művészi tevékenység, valamint a formaesemények számos területét átfésülő művészi intenció nyomait érhetjük tetten. Gáborjáni alkotásait szemlélve jócskán visszaköszönnek a korszak legnagyobb művészeti belátásai. Egyrészt az, miszerint az empirikus valóság autoritását, másrészt, hogy az eszményi szép korábbi vonzerejét veszítette el: ennek következtében pedig a művészet területén sem az idealista, sem a naturalista receptek nem nyújthattak többé kapaszkodót vagy biztosítékot.

Gáborjáni a magyar művészet élvonalába elsősorban grafikusként, fametszeti által került, mindezt kiválóan alátámasztja az a sok hazai és nemzetközi kiállítás, amelyeknek köszönhetően eljutottak munkái a nagyközönséghez. A kiadványt lapozva betekintést kapunk a korabeli sokszorosított grafika világába, aminek fő műfajai megtalálhatók voltak Magyarországon is. Fametszeteiben sajátosan ötvözi a japonizmus hatásait a néprajzi érdeklődés egyik fő jellemzőjével, a népi grafika motívumainak egyedi feldolgozásával. A népi írókkal ápolt szoros kapcsolata egyértelműen érezhető vizuális tevékenységén: a népi mozgalom szellemiségét is magán viselő grafikáit elsősorban tárgyak, és nem stílusuk teszi odatartozóvá. Azonban az is bizonyos, hogy külföldi tartózkodása alatt találkozott a japán művészet és esztétika nyugati kultúrára gyakorolt hatásaival is. A 19. és 20. század fordulóján virágzó egzotikus megújulás elsősorban a japán műtárgyak (elsősorban fametszetek) Európába történő tömeges áramlásának volt köszönhető, és köztudottan maradandó hatást gyakorolt az impresszionista és a posztimpresszionista művészek tevékenységére. A könyv külön fejezetet szentel az alkalmazott grafika műfajában készített munkáinak is; összegyűjti ex libriseit, könyvborítóit és irodalmi művekhez készített illusztrációit is. A fametszetek új kontextusban történő felsorakoztatása meggyőzi a befogadót arról, hogy azok az irodalmi művektől elválasztva is autentikusak.

A kötet nagy előnye a művész kevésbé ismert festői tevékenységének bemutatása. Gáborjáni festészetéről elsősorban a Református Kollégium 400 éves évfordulójára készített freskósorozata juthat eszünkbe, azonban ezúttal alaposabban megismerkedhetünk az oeuvre idáig kevesebbet látott alkotásaival is. Az Oratórium-ban látható hatalmas méretű falfestményei a kollégiumi diákok életét és a hozzájuk kapcsolódó történelmi eseményeket mutatják be sajátos szín- és formahasználattal. Sajátos, mivel ötvözi bennük a reneszánszból örökölt hagyományokat – minden megjelenített alakzat valamely magasabb rendű szellemi tartalom hordozójaként kerül be a kompozícióba – és az expresszionista hatásokat, miszerint nemcsak a tárgyi világ, hanem a festő érzelmvilágának bemutatása és kifejezhetősége is központi szerepet kap az alkotásban. Festményein tetten érhetjük a művész érzékelésmény iránti rajongását, azonban az is megfigyelhető, hogy annak anyagi sokféleségét érett stílusával jeleníti meg.

Az album szöveges részei, az abban felvonultatott műalkotások elemzéseiben elmerülve talán felmerülhet bennünk, hogy azok mintha megfeledeznének a műalkotások önállóságáról, valamint a művészetben jelenlévő „többidejűségről”, hiszen minden egyes műalkotásban a múlt, a közelmúlt és a jelenidő különböző kulturális értékei, felfogásai egyszerre vannak jelen. Ez azt is jelenti, hogy azok a kérdések, melyek korábban – a huszadik század második felében – a művészi érték megfogalmazására törekedtek, mára jelentősen átalakultak. Az érték köré fonódó kérdéskörök sokféle feladathoz vagy rendeltetéshez kapcsolódva sorakoznak a kötetben, és olykor visszakapcsolják a műveket a társadalmi folyamaton belül bizonyos funkciókhoz: amit ezeken a helyeken hiányolhatunk talán, az a művészet autonómiája.

A kommentárok több helyen valamelyest az értéket egyre inkább mint valamihhez kötődő, valamihez tartozó minőséget próbálják definiálni, emiatt az olvasónak könnyen az lehet a benyomása, hogy a benne szereplő alkotások mintha csakis egy adott viszonylatban nyerhetnék el érvényességüket. Természetesen ezek a viszonyok minden művészetértő és befogadó számára mást jelentenek és másként is fogalmazódnak meg (szerencsére): ezt a jelenséget érhetjük tetten a szóban forgó kötetben is. De vajon milyen vonatkozásban maradhat egyáltalán a mű önmaga? A jó mű önmaga számára teremt valóságálapot, hovatartozást. Ennek értelmében például egy múzeumi környezetben bemutatott (és ezáltal sok esetben felmagasztalt) mű esetében már nehezebb dolgunk van annak a világnak a megtapasztalásában, ami létrehozta, és ami benne rejlik.

E kérdés vonatkozásában mindenképp érdemes szót ejteni az album anyagiságáról. A könyv tervezése Mikáczó Kamilla grafikus, iparművész munkája, aki stílusában és tematikájában tudatosan a református vallás puritán jellegét követte: amint kinyitjuk a rétegzett textúrájú Kaffee papírral bevont keményítáblás könyvet, a vizuális élményen túl azonnal tapasztalhatjuk annak haptikus jellegét. A különleges papírra nyomtatott grafika szépen belesimul a keményítáblába, aminek foltjai archaizálják és valamelyest koptatják a képet. Ezt a felületet óvja a Silk fóliás védőborító, amelynek izgalmas textúrája szintén unikális élményt kínál. Mindez pedig oldalról-oldalra haladva csak fokozódik, köszönhetően a Munken Design matt papírnak.

Az anyagválasztás és tervezés kiváló környezetet kínál Gáborjáni Szabó Kálmán munkáinak. Ezek a gesztusok nemverbális eszközökkel idézik meg alkotójuk könyvművészetéhez és könyvnyomtatáshoz kapcsolódó szoros viszonyát, jelentős tevékenységét és múltját. A könyv anyaga is jócskán befolyásolja az abban hordozott jelentést, hiszen a befogadás során nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nyomdafesték és a papír találkozásából kirajzolódó formák anyagiságát, textúráját. Így pedig megtapasztalhatjuk a könyvben összegzett múlt jelenbe átnyúló fizikai „érintését”. Mindez teret kínál annak, hogy az albumban bemutatott munkák valamelyest önmaguk legyenek. [*Debreceni Református Kollégium Múzeuma*]

PÉTER SZABINA

• • • • •

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Grafikai terv, layout: Alkotópont Grafikai Műhely Kft.

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. E-mail: alfoldfolyoirat@gmail.com — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál [Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900]. További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.